

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФРАНЦІЇ

УДК 340.132.8; 342.086

Актуальність теми дослідження (постановка проблеми).

Державно-правова система Франції є однією з найдавніших систем, яка пройшла складний шлях становлення та розвитку (особливо – після 1789 року). Це ж стосується і інституту конституційно-правової відповідальності у контексті статичних та динамічних засад конституціоналізму та конституційно-правової відповідальності.

Доцільно зауважити, що за період становлення конституційного ладу Франція пройшла різні періоди монархії (сеньйоріальна, станово-представницька, абсолютна монархія), дві імперії, п'ять республік, цілу низку революцій, а також приймала у різні часи понад десяток конституцій.

Усе вищенаведене свідчить про значний досвід у галузі становлення державного ладу, конституціоналізму та конституційної відповідальності державних та державно-політичних інституцій.

Стан дослідження. Юридична наука у питаннях розуміння та дослідження правової природи конституційно-правової відповідальності в основному розвивалась на двох основних рівнях:

1) на загальнотеоретичному рівні, тобто у рамках загальної теорії права та держави. На даному рівні основна увага була присвячена місцю конституційно-правової відповідальності у системі інших видів юридичної відповідальності;

2) на рівні науки конституційного права, тобто стосувалась дослідження місця і ролі конституційно-правової відповідальності у системі інших конституційно-правових інститутів.

Таким чином, дослідження проблематики конституційно-правової відповідальності в Україні мало наступні особливості:

1) загальнотеоретичний рівень наукових досліджень, який зводився до визначення місця конституційно-правової відповідальності у системі інших видів юридичної відповідальності;

2) галузевий (конституційно-правовий) рівень наукових досліджень, який, з одного боку, був спрямований на вивчення самого інституту (субінституту) конституційно-правової відповідальності, а з іншого – на вивчення специфіки конституційно-правової відповідальності окремих суб'єктів;

3) в юридичній науці існують різноманітні наукові напрями в питаннях визначення конституційно-правової відповідальності. Такі наукові підходи можна об'єднати в чотири групи, зокрема: а) науковий напрям, який базується на обґрунтуванні вузького розуміння конституційно-правової відповідальності, яке базується на визнанні лише ретроспективної (негативної) конституційно-правової відповідальності; б) науковий напрям, за яким обґрунтовується широке розуміння конституційно-правової відповідальності, що передбачає поєднання ретроспективної (негативної) та перспективної (позитивної) відповідальності; в) науковий напрям, який розмежовує ретроспективну (негативну) та перспективну (позитивну) відповідальність; г) науковий напрям, який обґрунтовує як поєднання ретроспективної (негативної) та перспективної (позитивної) відповідальності, так і існування лише ретроспективної (негативної) відповідальності.

Разом з тим, поза увагою багатьох науковців залишено досвід становлення та розвитку інституту конституційно-правової відповідальності у зарубіжних країнах як соціально-правового інституту, включаючи досвід держав романо-германської правової сім'ї (а особливо – Франції).

Ціль наукової статті. З урахуванням усього вищенаведеного, метою даної наукової статті є дослідження особливостей позитивної (перспективної) та негативної (ретроспективної) конституційно-правової відповідальності у рамках державно-правової системи Франції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізми позитивної та негативної конституційно-правової відповідальності отримали своє закріплення і у Конституції Франції. При цьому,

значна увага приділена інституту глави держави – Президента Франції.

Позитивна конституційно-правова відповідальність Президента Франції зводиться до широкої сфери його повноважень як глави держави і як основного координатора виконавчої влади, а саме:

1) кадрове формування виконавчої влади. За Конституції, Франції, він здійснює призначення припинення повноважень Прем'єр-міністра, за пропозицією Прем'єр-міністра Президент призначає інших членів Уряду та припиняє їхні повноваження, головує в Раді Міністрів, підписує ордонанси та декрети, розглянуті в Раді Міністрів;

2) у взаємодії з парламентом – промульгує закони протягом п'ятнадцяти днів з моменту передачі Урядові остаточно прийнятого закону; може до закінчення зазначеного строку звернутися до парламенту з вимогою переглянути закон або його частину. У цьому новому перегляді не може бути відмовлено. Президент Франції також може після консультацій з Прем'єр-міністром і головами палат Парламенту оголосити про розпуск Національної Асамблеї [1; 2, с. 9 – 10].

3) у сфері функціонування інститутів безпосередньої демократії – за пропозицією Уряду під час сесії Парламенту або за спільною пропозицією обох палат, Президент Республіки може винести на референдум будь-який законопроект, що стосується організації органів публічної влади, реформ в економічній, соціальної та екологічній політиці держави та публічних служб, що сприяють у цьому, або законопроект, який дозволяє ратифікацію договору, що, не суперечачи Конституції, впливав би на функціонування публічних інститутів;

4) у сфері міжнародних відносин – акредитує послів і надзвичайних посланців в іноземних державах [1; 3];

5) у галузі оборони та виникнення надзвичайних обставин – є верховним головнокомандувачем збройних сил, головує у вищих радах і комітетах національної оборони. Разом з тим, коли інституції Республіки, незалежність нації, цілісність її території або виконання її міжнародних зобов'язань виявляються під сер-

йозною і безпосередньою загрозою, а нормальне функціонування конституційних органів публічної влади припинено, Президент Республіки вживає заходів, котрі зумовлюються цими обставинами, після офіційних консультацій з Прем'єр-міністром, головами палат, а також з Конституційною Радою. Він інформує про це націю шляхом звернення [1; 4].

Позитивна конституційно-правова відповідальність уряду Франції (Ради Міністрів) вужча, ніж відповідальність Президента Франції. Уряд визначає і проводить політику нації, розпоряджається адміністрацією та збройним силами. У рамках відповідальності уряду Франції визначається і позитивна конституційно-правова відповідальність Прем'єр-міністра, який керує діяльністю Уряду, несе відповідальність за національну оборону, забезпечує виконання законів, здійснює регламентарні повноваження і призначає на військові і цивільні посади, може делегувати деякі зі своїх повноважень міністрам; у разі необхідності заміщає Президента Республіки в якості голови на засіданнях рад і комітетів, у виняткових випадках він може заміщати Президента Республіки в якості голови на засіданні Ради міністрів з певного дорученням Президента і з певним порядком денним [1; 5].

У ст. 34 Конституції Франції також визначено межі позитивної конституційно-правової відповідальності парламенту у формі законодавчих повноважень та законодавчої діяльності. Це зводиться до таких сфер:

1) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження приватноправового характеру, які спрямовані на: детермінацію правового статусу особи, юридичних осіб приватного права з наступних питань: цивільних прав і основних гарантій, наданих громадянам для користування своїми свободами; обов'язків, що накладаються національною обороною особисто на громадян на їх майно; громадянства, стану і правоздатності осіб, сімейних відносин, спадкування та дарування; режим власності, речові права, цивільні і торгові зобов'язання; трудові права, профспілкові права і соціальне забезпечення [1; 6];

2) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження публічно-правового характеру, до яких

належать: визначення злочинів і деліктів, а також накладаються за них покарань; кримінального судочинства, амністії; створення нових судових встановлень і статусу суддів; встановлення тарифів, податків і умов стягнення всякого роду податків; порядку випуску грошей; порядку виборів в палати Парламенту і до органів місцевого самоврядування; встановлення категорій публічно-правових установ; основних гарантій, що надаються державним службовцям і військовослужбовцям; націоналізації підприємств і передачі підприємств з державного сектора в приватний; загальна організація національної оборони; вільне управління територіальними громадами, їх компетенція і їх доходи; освіта [1; 7];

3) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження у галузі фінансів. Тут, зокрема, визначено, що фінансові закони визначають доходи і витрати держави при дотриманні умов і з застереженнями, передбаченими органічним законом [1; 8];

4) позитивна конституційно-правова відповідальність за надзвичайні повноваження. Відповідно до ст. 35 Конституції Франції, оголошення війни дозволяється парламентом [1; 9].

У розділі VII закріплено статус Конституційної ради Франції. Її позитивна конституційно-правова відповідальність зводиться до наступних сфер:

1) позитивна відповідальність за контроль у сфері дотримання процедурно-процесуальних норм. Зокрема, Конституційна рада стежить за правильністю обрання Президента Республіки, виносить рішення про правильність обрання депутатів і сенаторів, якщо воно оскаржується, а також стежить за правильністю проведення референдуму і оголошує його результати;

2) позитивна відповідальність за контроль у сфері законодавчої діяльності. Зокрема, органічні закони до їх промульгації і регламенти палат Парламенту до їх застосування повинні бути надані Конституційній раді, який виносить рішення про їх відповідність Конституції [1; 10].

Конституція Франції також передбачає негативну конституційно-правову відповідальність. Відповідно до ст. 8 даної Конституції, Президент припиняє виконання функцій Прем'єр-мі-

ністра та приймає рішення про відставку уряду. За пропозицією Прем'єр-міністра Президент Франції призначає інших членів уряду і припиняє виконання своїх функцій.

У ст. 20 Конституції Франції також присутнє положення про те, що уряд відповідальний перед Парламентом відповідно до визначених умов і процедур [1; 11].

Висновки. Таким чином, французька модель конституційно-правової відповідальності передбачає:

1) розширену сферу конституційно-правової відповідальності Президента Франції;

2) посилену негативну конституційно-правову відповідальність Ради Міністрів Франції за реалізацію основних напрямів державної політики та за державотворчі процеси.

1. Конституция Франции 1958 года. URL: <http://megabook.ru/article>.

2. Конституція Французької Республіки (прийнята на референдумі 04 жовтня 1958 р.): станом на 30 серпня 2015 р.: пер. з фр. / укладач П. В. Романюк. Х.: Право, 2015. 68 с.

3. Конституции зарубежных государств. Соединенные Штаты Америки, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада / Сост. В. В. Маклаков. М.: БЕК, 1996. 432 с.

4. Конституции зарубежных государств: Великобритания. Франция. Германия. Италия. Европейский Союз. США. Япония. Индия: Учеб. пособие / В. В. Маклаков (сост., пер., вступ. ст.). 5 изд., перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2006. 581 с.

5. Бостан С. К. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.

6. Горшенцова М. С., Закоморна К. О., Ріяка В. О., Журавка О. В., Мавєвська А. А. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник / В.О. Ріяка (заг. ред.). 2 вид., доп. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2004. 544 с.

7. Малишко М. І. Конституції зарубіжних країн та України (основи конституціоналізму). Навч.-метод. довідник. 2-ге вид. доп. К.: МАУП, 2000. 111 с.

8. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. 5-е изд., перераб. и доп. М.: Белье альвы, 1996. 400 с.

9. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: Підручник В. М. Шаповал. К.: Юрінком Інтер, 2008. 472 с.

10. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть: Учебник для студ. юрид. вузов и ф-тов. М.: Волтерс Клувер, 2006. 868 с.

11. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2005. 669 с.

Книш В. В. Особливості юридичного закріплення конституційно-правової відповідальності у Франції

У статті досліджено особливості становлення, розвитку та юридичного закріплення інституту конституційно-правової відповідальності у Франції. Мова йде як про позитивну (перспективну), так і про негативну (ретроспективну) відповідальність державно-правових інституцій Франції.

На думку автора, позитивна конституційно-правова відповідальність Президента Франції зводиться до широкої сфери його повноважень як глави держави і як основного координатора виконавчої влади, а саме: 1) кадрове формування виконавчої влади; 2) у взаємодії з парламентом; 3) у сфері функціонування інститутів безпосередньої демократії; 4) у сфері міжнародних відносин – акредитує послів і надзвичайних посланців в іноземних державах; 5) у галузі оборони та виникнення надзвичайних обставин.

Окрему увагу приділено позитивній конституційно-правовій відповідальності уряду Франції (Ради Міністрів), яка, на наш погляд, вужча, ніж відповідальність Президента Франції. Уряд визначає і проводить політику нації, розпоряджається адміністрацією та збройним силами. У рамках відповідальності уряду Франції визначається і позитивна конституційно-правова відповідальність Прем'єр-міністра.

Автором також визначено межі позитивної конституційно-правової відповідальності парламенту у формі законодавчих повноважень та законодавчої діяльності. Це зводиться до таких сфер: 1) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження приватноправового характеру; 2) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження публічно-правового характеру; 3) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження у галузі фінансів; 4) позитивна конституційно-правова відповідальність за надзвичайні повноваження.

Проаналізовано також негативну конституційно-правову відповідальність. Відповідно до ст. 8 Конституції Франції, Президент припиняє виконання функцій Прем'єр-міністра та приймає рішення про відставку уряду. За пропозицією Прем'єр-міністра Президент Франції призначає інших членів уряду і припиняє виконання своїх функцій. У ст. 20 Конституції Франції також присутнє положення про те, що уряд відповідальний перед Парламентом відповідно до визначених умов і процедур.

Ключові слова: відповідальність, соціальна відповідальність, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, позитивна відповідальність, негативна відповідальність, конституція, Конституція Франції, конституційно-правова відповідальність у Франції.

Knysh V.V. Peculiarities of legal consolidation of constitutional and legal responsibility in France

The article examines the peculiarities of the formation, development and legal consolidation of the institution of constitutional and legal responsibility in France. We are talking about both positive (prospective) and negative (retrospective) responsibility of the state-legal institutions of France.

In the opinion of the author, the positive constitutional and legal responsibility of the President of France is reduced to the broad scope of his powers as the head of state and as the main coordinator of the executive power, namely: 1) personnel formation of the executive power; 2) in cooperation with the parliament; 3) in the sphere of functioning of institutions of direct democracy; 4) in the field of international relations – accredits ambassadors and extraordinary envoys in foreign countries; 5) in the field of defence and emergency situations.

Particular attention is paid to the positive constitutional and legal responsibility of the French government (Council of Ministers), which, in our opinion, is narrower than the responsibility of the President of France. The government determines and implements the nation's policy, disposes of the administration and the armed forces. Within the framework of the responsibility of the French government, the positive constitutional and legal responsibility of the Prime Minister is defined.

The author also defined the limits of positive constitutional and legal responsibility of the parliament in the form of legislative powers and legislative activity. It boils down to the following areas: 1) positive constitutional and legal responsibility for legislative powers of a private law nature; 2) positive constitutional-legal responsibility for legislative powers of a public-law nature; 3) positive constitutional and legal responsibility for legislative powers in the field of finance; 4) positive constitutional and legal responsibility for extraordinary powers.

Negative constitutional and legal responsibility is also analyzed. According to Art. 8 of the Constitution of France, the President terminates the functions of the Prime Minister and decides on the resignation of the government. At the proposal of the Prime Minister, the President of France appoints other members of the government and terminates the performance of their functions. In Art. 20 of the French Constitution also provides that the government is responsible to the Parliament in accordance with the specified conditions and procedures.

Keywords: responsibility, social responsibility, legal responsibility, constitutional-legal responsibility, positive responsibility, negative responsibility, constitution, Constitution of France, constitutional-legal responsibility in France.